



„חכמת המסכן“ לנתן שחם



נתן שחם

מסכן? את זאת אנו לומדים מן הפרק האחרון של הרומן. מתברר, שהמסכן זהו החבר הפשוט של הי-מפלגה. פשוט באותו מובן שאין לו בה עמדה או משרה, אבל יש לו שכל, חכמה, וחכמת זו הוא מסכנה. אין בה צורך אינה נחשבת לכלום, והיא אסילו מוזקה. מי שמעו לתביע דעתו אחת דתו ל"המית.

אחד הגיבורים אימר לחבירו: רצית לעשותנו לאגדה רגשנית של מרתפי העינויים, הגיבור הכלי-תי נכנע של הציוניסטיסטיסטי. אבל אני העדמתי להיות חי ומסי-כן יחכם ולחצרים עליהם ייהמתין לשיעור.

כל זה היה יפה, אבל גם כאן אין הדבר שינה בהרבה, אם כי אין כאן איתו „ציוניקה“, הלא כה דברי איתו האיש

„גם כאן, במקום שבו אין איש מאלצך ללבוש מסכה בביאך להי-טיף ברבים את חכמת המסכן — כאן, במקום שיש לך הזכות המי-זאה למכור ערכים פרטיים ושמי-לות, בעזרת סוכני פרטים ורזיוס, במקום שאתה בן חורין לגנוע בר-עב בשל אמת קטנה כצפורן, בארץ הקטנה הזאת המלאה אנשים טובים ומעשים טובים, אינך יודע מה ערך יש לחכמת המסכן.“

★

אף על פי שיכול קורא מסויים ללכת שבי אחרי הדיאלקטיקה הי-זכחנית ולהתפס לתורה, שבאמת חייב אדם להקריב את נפשו ולכו-ודעתו למען המשטר, שבסופו של דבר הוא כביכול לטובת האנושיות, הרי קורא יותר מעמיק ילמד, להי-פך את הזוועה שבעמדה זאת, ואם הוא לא רק חריף, אלא גם בקי, ילמד מסוכני בין רומן זה של שחם ובין הרומן של שמיר „כי-עירום אתה“, מי הוא העירום? ואף ברומן של מגד „כמקרה הי-כסיל“ יש למצוא רעיונות דומים, אכן, לא רק השמות התנייכיים משותפים לשלשת הרומנים, אלא גם מצב הרוח המשותף, משותף להם הוא גם הצד הצבירי, שהוא עיקר לגבי ספור האהבים הטפל, וגם התיאור האמנותי דרך אנב של טפוסים מן הישוב, מן הישובים, חיוביים ושליליים, שלשת הרומי-נים הם ראשית תזוזה, בשלשתם משהו ברנרי, רציני, רחוק מאד מ„אמנות לשם אמנות“, שלשתם כבדים, אבל זהו אותו כובד, שבי-עברית טובת קוראים לו כובד-ראש.

ברוך קרוא

בזמן האחרון חזרו מספרינו לקי-רוא לספריהם שמות תנייכיים מוכי-הקים, ממש כסופרי תקופת הרבי-נות: „כמקרה הכסיל“, „כי עירום-עתה“, ועכשיו „חכמת המסכן“ מאת נתן שחם (ספרית הפועלים), בכל שלשת הספרים הללו הקוטב הוא לא בנושאי אהבה ותיאורי טבע ויתר אבירי הספרות הנקי-ראת יפה, אלא בנושאים ציבוריים מובהקים, ביחוד אפשר לומר זאת על הרומן של שחם, שאמנם יש בו כמה פרקי אהבה, אבל לא הם הי-עיקר ואף אינם מצטרפים לתמונה שלימה, העיקר בספור הוא חשבון גמט חברתי, הסיפור פותח בתח-פעלות עולים מן הגוש המזרחי מן הרשמים הראשונים בישראל העב-רית ומסיים במלים: „להקים בית חדש בארץ חדשה“, ובכל זאת אין זה רומאן „ציוני“, לא במובן הטוב ולא במובן הרע.

★

במרום הרומן הם קימוניסטים, שעי-מסכן לאחר שהחירו ביחי-דוחם, אבל עדיין לא באי לידו ניסוח יחכם לקומוניזם, הם רואים את ההתנייכות שבאותו רעיון גדול שקסם להם, אבל עדיין הוא תוסס בהם, עצם הסיציאליזם כבר שניו-אצום במחלוקת, אבל אינם יכולים לפרוש ממנו, וברימן מתוארת הת-רוצצות זו שבלב כל אחד וביטוייה בויכוחים ובלבטים.

הביטוי „נקעה נפשי, נקעה נפי-שׁי חזירים כמה פעמים: „נקעה נפשי כמה שקרני סיציאליזם“, איש קיבוץ ותיק מסביר לחבירו למה אין עולים חדשים רוצים ללי-כת לקיבוץ: „נקעה נפשם מקשרי קטיונים“, וניסב יורד הוא דברו של אחד העולים הללו על תפקידו שם בארץ הקומוניזם: „נקעה נפי-שי מהיות סרסור לרבר אלהים“, הוא רואה בתפקיד זה את „התפי-קיד היהודי הישן“.

★

יש גם תיאורי „החקירה“ באי-תם הניסוחות בצירוף ויכוחים אם יש בחירה, אם אולי מוכרחים לקי-בל מרות המפלגה, שכל מה שי-הוא עושה מוצדק מבחינה עליונה, אבל הדברים אינם נאמרים בחינת חסידות-ישות תמימה, אלא דוקא מתוך עסקנות סוציאלוגית מצוארי-תיות.

המסלגה בנויה לשכת בתוך לשכתה מה שיודעים אלה שבלשי-כה הפנימית אין יודעים אלה שבי-לשכה החיצונית, עד שמגיעים לי-מרכז ששם יודעים, כי התיאוריה העיונית אינה אלא בוקי סרוקיי, אם אין כאן תמימות, כאמור, הרי אין כאן גם ציוניות, וזהו תפרי-סת עולם, שיש להשלים עם המי-ציאות, שאין טעם להתמרדות, הנה הגדרה, מאד מודרנית: „לפנים היו אלהים והקריבו להם קרבנות, היום יש קרבנות וחובה עלינו להמציא להם אלהים“.

ועוד: „הטראגדיות והקומדיות הגדולות של זמננו הן אלה של איש המפלגה, האדם המבקש להטי-ביע חותמו על זמנו, בלי להיות מלך, נסיך או גאון“.

★

והעיקר, מה פירוש „חכמת הי-